

KOMPETENZZENTRUM

ÖKOLOGISCHER LANDBAU

Основні принципи сівозміни

в органічному сільському господарстві

ВІДОМСТВО З ГЕОЛОГІЇ, ЕКОЛОГІЇ ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ФЕДЕРАЛЬНОЇ ЗЕМЛІ
НИЖНЯ САКСОНІЯ

Freistaat
SACHSEN

Зміст

Сівозміна в органічному сільському господарстві.....	03
Чергування культур у сівозміні.....	04
Інші принципи.....	04
Цінність культури-попередника.....	05
Зміни запасів гумусу у ґрунті в залежності від особливостей певних видів культур.....	05
Таблиця 1.....	05
Основні схеми сівозміни й чергування вирощуваних культур	
Таблиця 2.....	06
Значення місцевих погодно-кліматичних умов та властивостей ґрунту для вирощування окремих культур	
Таблиця 3.....	07
Оптимальні властивості культури-попередника	
Таблиця 4.....	08
Перерви у вирощуванні певних видів культур.....	09
Таблиця 5.....	10
Приклади схем сівозміни	
Таблиця 6.....	11

Література:

Drangmeister H. 2011: Fruchtfolge im Öko-Landbau: Grundsätzliche Organisationsmerkmale, Wirkungen. Informationsmaterialien über den ökologischen Landbau (Landwirtschaft einschließlich Wein-, Obst- und Gemüsebau) für den Unterricht an landwirtschaftlichen Berufs- und Fachschulen
Jeangros B. und Courvoisier N. 2019: Optimale Fruchtfolgen im Feldbau (4. Auflage). Kolbe H. 2008: Fruchtfolgegrundsätze im Ökologischen Landbau.

Сівозміна в органічному сільському господарстві

У формі таблиць у цьому посібнику дається загальний огляд основних аспектів планування сівозміни в органічному сільському господарстві з акцентом на такі питання:

- Які функції виконує планування сівозміни?
- Яких правил необхідно дотримуватися при плануванні сівозміни?
- Які вимоги й вплив окремих польових культур слід враховувати при плануванні сівозміни?

Під сівозміною слід розуміти послідовну зміну різних польових культур на одній і тій самій земельній ділянці. Стосовно органічного землеробства це означає: ретельно спланована сівозміна є однією з ключових передумов успішного рослинництва. Адже такими можливостями для покращення ситуації як швидко діючі добрива чи засоби боротьби з шкідниками або пригнічення бур'янів в органічному сільському господарстві можуть використовуватися лише в дуже обмеженому обсязі. Вирішальне значення для збереження посівів (насаджень) у здоровому стані й забезпечення належної врожайності відіграють родючість ґрунту та біологічна активність ґрунтових мікроорганізмів. Збереження і покращення цих чинників можна добитися зокрема завдяки вирощуванню бобових культур, сидератів, рослин з глибокою кореневою системою в рамках розширених схем сівозміни.

При плануванні сівозміни необхідно враховувати і приводити у відповідність між собою корисний ефект попередньої культури й потреби наступних культур. Водночас потрібно не упускати з поля зору й баланс гумусу та поживних речовин у ґрунті, а також необхідні перерви у вирощуванні. Не в останню чергу слід стежити за тим, щоб сівозміна відповідала місцевим кліматично-погодним умовам та особливостям господарчої діяльності.

Сівозміна виконує функцію сталого забезпечення продуктивної господарчої діяльності в органічному сільському господарстві шляхом:

- забезпечення і збереження сталої родючості ґрунту,
- покращення структури ґрунту,
- реалізації профілактичних заходів боротьби з бур'янами та шкідниками,
- забезпечення накопичення гумусу й поживних речовин, а також мобілізації й виділення у ґрунт поживних речовин та використання власних кормів для годівлі сільськогосподарських тварин.

Чергування культур у сівозміні

(див. також таблицю 2)

1. Культури, що покращують якість ґрунту й сприяють накопиченню поживних речовин (наприклад, суміші злакових трав і конюшини).
2. Вибагливі культури, що інтенсивно споживають поживні речовини з ґрунту (наприклад, пшениця).
3. Невибагливі культури, що виснажують ґрунт (наприклад, ярий ячмінь).

Інші принципи:

- Шляхом вирощування в обсязі 25–35% бобових в якості головної культури можна досягнути високого рівня фіксації азоту та уникнути надмірної кількості шкідливих організмів (таблиця 5);
- при вирощуванні сидератів та кормових бобових культур щонайменше впродовж одного або кількох років зменшується рівень забур'яненості й поліпшується родючість ґрунту;
- чергування листових (просапних) і зернових культур сприяє зменшенню кількості бур'янів;
- чергування озимих і ярих культур сприяє зниженню кількості бур'янів;
- чергування чутливих до бур'янів сортів чи культур з повільним проростанням та видів, що пригнічують бур'яни, забезпечує регулювання рівня забур'яненості;
- інші схеми сівозміни та комбінації сортів знижують кількість шкідників та рівень хвороб (таблиця 5);
- поєднання різних видів культур у формі сумішей або для підсіву сприяє покращенню родючості ґрунту;
- вирощування проміжних культур та підсів зменшує рівень ерозії і втрати поживних речовин;
- чергування культур, що збагачують ґрунт азотом та гумусом, і культур, які активно споживають їх, забезпечує належний баланс поживних речовин і гумусу (таблиця 1);
- гармонійна сівозміна відповідає особливостям конкретного господарства та місцевим погоднокліматичним умовам;
- вибір наступних культур слід здійснювати з урахуванням корисного ефекту культури-попередника.

Цінність культури-попередника

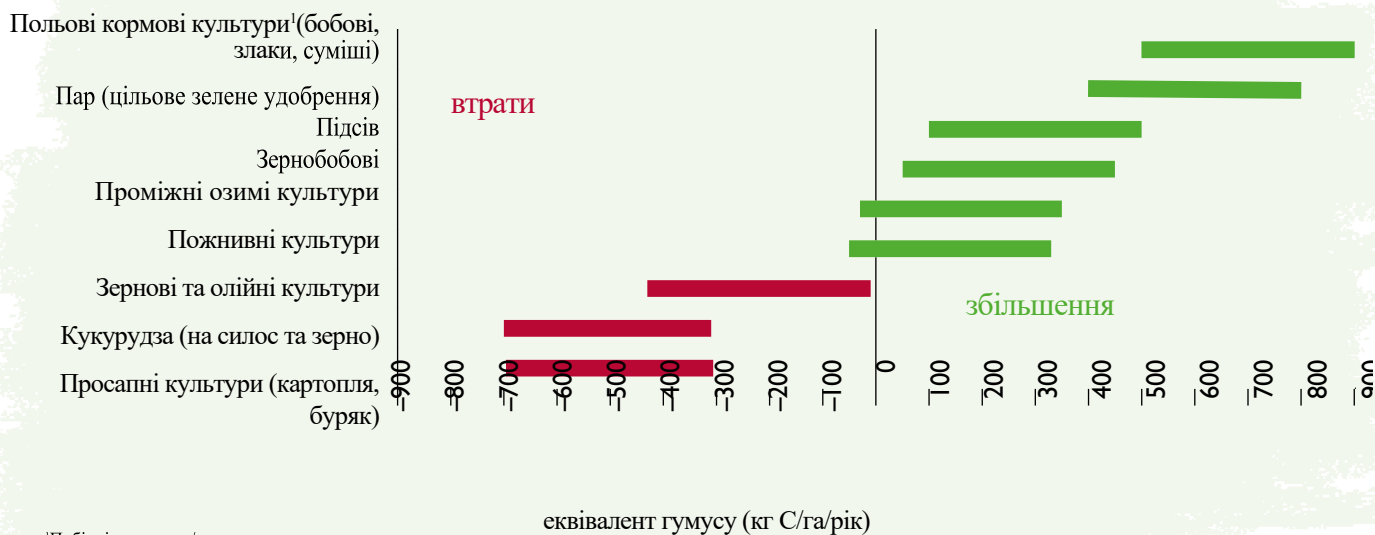
Цінність культури як попередника – це сума багатьох властивостей відповідного виду, які впливають на якість ґрунту. До них належать такі властивості:

- рівень фіксації азоту,
- здатність до формування глибокого кореневища для запобігання або зниження ущільнення ґрунту й покращення засвоєння поживних речовин,
- якість та кількість поживних і корневих залишків, що залишилися в ґрунті (співвідношення C/N),
- покриття ґрунту рослинною масою з метою покращення його дозрівання і пригнічення бур'янів,
- споживання води й поживних речовин.

(див.: Drangmeister H., 2011. Fruchtfolgeim Öko-Landbau: Grundsätzliche Organisationsmerkmale, Wirkungen)

Зміни запасів гумусу у ґрунті в залежності від особливостей певних видів культур

Таблиця 1

Основні схеми сівозміни й чергування вирощуваних культур

Таблиця 2

Чергування головних культур у сівозміні	Вплив/дія	Роки вирощування	Оптимальні види культур ¹ легкі ґрунти	середні чи важкі ґрунти
1а. Кормові бобові та бобові-сидерати або 1б.Зернобобові	Надходження азоту завдяки симбіотичній фіксації азоту, збагачують ґрунт гумусом, сприяють покращенню його структури та знищенню бур'янів	(1)-(2-3) 1	Червона конюшина, люцерна Суміші бобових Суміші бобових і трав Горох Люпин Нут	Червона конюшина, люцерна Суміші бобових Суміші бобових і трав Кінський біб Горох Соя Нут
2. Вибагливі не бобові культури	Культури, що виснажують запаси азоту і гумусу та погіршують структуру ґрунту	1-(2)	Картопля (+) Кукурудза (+) Кормова ріпа (+) Озимий ріпак (+) Тритикале (+) Озиме жито (+) Озимий ячмінь Овес (+) Спельта (+) Польові трави (+)	Озима пшениця (+) Яра пшениця (+) Кукурудза (+) Озимий ріпак (+) Картопля (+) Кормова ріпа (+) Тритикале Озимий ячмінь Озиме жито Польові трави
3.Невибагливі не бобові культури	Культури, що виснажують запаси гумусу, погіршують структуру ґрунту та сприяють його ерозії	1-(2)	Картопля + Ярий ячмінь (+) Озиме жито + Спельта (+) Овес + Просо Соняшник (+) Кіноа Гречка Льон	Цукровий буряк Картопля + Пшениця пивоварна Тритикале + Озимий ячмінь+ Озиме жито + Спельта (+) Ярий ячмінь (+) Овес (+) Соняшник (+)

Удобрення: += рекомендується органічне добриво; (+)= можливе або доцільне органічне добриво на другому році вирощування або в разі зернових з першого року вирощування після бобових з пізнім внесенням

роки вирощування: 1-(2)= фази сівозміни включають в себе, як правило, один максимум два роки вирощування

¹черговість в сенсі того, якій рослині слід віддати перевагу: > > > > > > > > >

Кіноа	1.400											висока

Див.: Jeangros, B. i Courvoisier, N., 2019. Optimale Fruchtfolge im Feldbau

¹Максимальна висота над рівнем моря значною мірою залежить від типового для відповідної місцевості клімату та його коливань, від експозиції (орієнтації схилу) та від фази розвитку перед настанням зими у озимих культур.

Оптимальні властивості попередників для наступних культур															
буряк		картопля			ріпак	соняшник	льон	мак	конопля	кіноа	просо	гречка			
пукровий	кормовий	рання	середня	пізня	озимий	ярий	ярий	ярий	озимий	ярий	яра	яре	зернове	сигосне	яра
f	ai	ef	ik	i	aB	b	b	b				f	e	e	e
f						b	b						e	e	e
f	ai					b	b						e	e	e
f h	h	eh	h	h	b	h	e						e	e	eh
					b	e							e	e	eh
Bi	Bi	ei	eik	eik	c	c	e		i	i			e	e	ei
ef	e				c	c	e		i	i					e
Bi	Bi	ei	eik	eik	c	c	e						e	e	e
ef	e				c	c	e		B				e	e	
		e			bc	bc	ce		b				e	e	e
f i	ei	ei	ei	i	b	e	e		B				e	e	ei
f i	il	efl	efl	f l	al	al									
f	l	efl	efl	f l	al	al									
i	hl				b	i							c	i	
i	hl				b	i									
hil	hil	hil	hil	hil											hi
hil	hil	hil	hil	hil					hi	hi					hi
hil	hil				hl	hl	hi	hi							hi
hil	hil	hil	hil	hil	l		hi								hi
hil	hil														
c	c	hl	hl	hl	b				b				cd	cd	h
c	c	hl	hl	hl	b				B				cd	cd	h
c	c	el	el	el	b	e	e	b							
c	c	el	el	el	b	e	e	b				c			
ei	ei	cd	cd	cd	B	i	e	e	i	i					ei
ei	ei	cd	cd	cd	B		e		B	i					ei
		cd	cd	cd	b	e		b							
c	c	ehi	ehi	ehi	c	c		Bc		hi					ehi
c	c				c	c				hi					
					c	c			B						h
					B				B						
i	i	id	id	id		i	id	id		i	id	id	id	id	i
i	i	id	id	id	B	i	id	id		i	id	id	id	id	i
									B						
d	d	d	d	d	d	d	d		B	B		d	d		
c	c				b	e			B	d		d	d		
c	c				b	e			B	d		d	d		
p	p	p	p	p	b	b	p	p	p	p		p	p	p	

Оптимальні властивості попередників для наступних культур

- дуже добрі
- добрі
- несприятливі
- непридатні

Примітки

a= потрібно бути обережним під час сильної засухи

b= своєчасний посів, як правило, неможливий

B= можливий посів в разі раннього збору врожаю попередника

c= сприяє розвитку окремих хвороб та шкідників, погано переносить повторне вирощування після себе

d= сприяє поширенню певних видів бур'янів

e= попередник використовується неефективно (надмірна сівозміна);

можливе вимивання поживних речовин; можна застосовувати за наявності другої або проміжної культури

f= можливе погіршення якості наступної культури

g = ризик вилягання наступної культури

h= можна використовувати як проміжну культуру для підсіву до попередника; це особливо доцільно на ділянках із сильним вимиванням поживних речовин

i= можна використовувати як проміжну культуру для підсіву по стерні або озиму проміжну культуру; це особливо доцільно на ділянках із сильним вимиванням поживних речовин

l= як органічне добриво сприяє розвитку наступної культури

m= як попередник добре підходить як покривна культура

n= як попередник відносно підходить як покривна культура

p= небезпека проростання самосіву в наступній культурі (особливо при вирощуванні на насіння)

s= чутливість до морозу, непридатність для ділянок, де існує ризик пізніх заморозків

w= в Німеччині немає досвіду вирощування впродовж кількох років

*= перед літніми культурами рекомендується висівати проміжну культуру.

U= в особливо посушливі роки: під час весняного обробітку існує небезпека пересихання нижнього шару ґрунту для наступної культури

Перерви у вирощуванні певних видів культур

Таблиця 5

Культура	Перерва у вирощуванні (в роках)	Причини
С/г (рільничі) культури		
Озима пшениця	2	грибкові збудники хвороб (наприклад, фузаріози, чорна ніжка, хвороба основи стебла, ринхоспоріоз), злакові цистоутворюючі нематоди
Озимий ячмінь	1–2	грибкові збудники хвороб (наприклад, хвороба основи стебла, ринхоспоріоз), злакові цистоутворюючі нематоди
Ярий ячмінь	2	злакові цистоутворюючі нематоди
Овес	3–5	злакові цистоутворюючі нематоди
Тритикале, спельта	2	хвороба основи стебла, злакові цистоутворюючі нематоди
Жито	1–2	хвороба основи стебла, злакові цистоутворюючі нематоди
Льон	6	фузаріози
Конопля	3	фузаріози
Кукурудза	1–2	фузаріози, кукурудзяний жук
Картопля	3–4	картопляні цистоутворюючі нематоди, дротяник, ризоктонія
Цукровий буряк	4–5	грибкові збудники хвороб (наприклад, ризоктонія, коренева гниль), бурякові цистоутворюючі нематоди
Ріпак, ріпиця	3–4	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз, фомоз) кіла капусти, бурякові цистоутворюючі нематоди
Соняшник	6	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз, фомоз), нематоди
Кормовий біб	3	грибкові збудники хвороб (наприклад, фузаріози)
Горох	6	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз, фузаріози, ризоктонія)
Люпин	3–4	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз фузаріози, антракноз)
Соеві боби	3–4	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз)
Сочевиця	5	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз фузаріози, ризоктонія)
Нут	5–6	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз, фомоз)
Люцерна	4–5	нематоди, грибкові збудники хвороб (наприклад, вертицильоз)
Різні види конюшини (червона, інкарнатна, жовта, біла і т.д.)	4–7	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз/рак конюшини, фузаріозне в'янення)
Польовий горох, вика, еспарцет	3–5	нематоди грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз)
Суміш конюшини і злакових трав	3–4	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз/рак конюшини, фузаріозне в'янення), нематоди
Польові овочі		
Кущова квасоля	4–5	грибкові збудники хвороб (наприклад, склеротеніоз)
Різні види капусти	4–6	кіла капусти, бурякові цистоутворюючі нематоди
Цибуля	4–5	грибкові збудники хвороб (наприклад, фузаріози, ризоктонія, склеротеніоз), нематоди
Морква	3–4	грибкові збудники хвороб (наприклад, фузаріози, склеротеніоз), нематоди
Селера	3	нематоди
Томати	3–4	картопляні цистоутворюючі нематоди

Салат-латук	1–2	грибкові хвороби (наприклад, склеротеніоз, ризоктонія), нематоди
Шпинат	2	грибкові збудники хвороб (наприклад, фузаріози), нематоди
Порей	2–3	нематоди
Огірки	3–5	нематоди

Періодичних перерв у вирощуванні слід дотримуватися також і між спорідненими видами – як між різними основними культурами, так і між основними та проміжними культурами (наприклад, бобовими, хрестоцвітими).

Приклади сівозміни

Таблиця 6

Рік вирощування	Спеціалізоване молочне господарство	Спеціалізоване рільниче господарство	Рільниче господарство з вирощуванням овочів	Відгодівля свиней	Гірська зона	Засушлива місцевість	Сприятливе розташування	Cut& Carry (система заготівлі та підвезення зеленої маси)	Спеціальні культури
1	суміш конюшини і злакових трав	люцерна	люцерна	люцерна	суміш конюшини і злакових трав	люцерна	люцерна	червона конюшина	люцерна
2	суміш конюшини і злакових трав	картопля	спельта	озима/яра пшениця + проміжна культура/підсів	суміш конюшини і злакових трав	спельта	зернова кукурудза	кукурудза + перший укіс мульча червоної конюшини	зернова кукурудза + підсів
3	кукурудза + підсів	озима пшениця + підсів	картопля/морква/цибуля	зернова кукурудза + підсів	зернова кукурудза/пшениця + проміжна культура/підсів	жито	озима пшениця + проміжна культура/підсів	озима пшениця + проміжна культура/підсів	озима пшениця + проміжна культура/підсів
4	озима пшениця + проміжна культура/підсів	соя	озима пшениця	зернобобові	ярий ячмінь	люпин/сочевиця	соя	картопля + другий укіс червоної конюшини – мульча або на силос	олійний льон + проміжна культура
5	зернобобові	спельта + підсів	овочевий горох	озимий ячмінь/озима пшениця + проміжна культура/підсів	кормовий біб	спельта	озима пшениця + проміжна культура/підсів	кормовий біб	соя

6	озима пшениця	овес + підсів люцерна	ріпак		спельта/ жито + проміжна культура/ підсів	жито + підсів люцерна	соняшник + підсів	спельта + підсів червона конюшина	озима пшениця + проміжна культура/ підсів
7	овес/ ярий ячмінь + підсів конюшино-злакова суміш		озима пшениця + підсів люцерна		овес+ підсів суміш конюшини і злакових трав		спельта + підсів люцерна		кіноа + осінній посів люцерна

Видавець:

Sächsisches Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie (LfULG) Pillnitzer Platz 3, 01326 Dresden
 Телефон: +493512612-0
 Факс: +493512612-1099
 E-Mail: poststelle.lfulg@smul.sachsen.de www.lfulg.sachsen.de

Редакція:

Kompetenzzentrum Ökologischer Landbau (Науково-дослідний центр з питань органічного землеробства) Rafael Bruns, Ulf Jäckel
 Телефон: +4935242631-7952
 E-Mail: Oekolandbau.lfulg@smekul.sachsen.de

Фото:

вгорі: Landpixel; внизу: undre.: Clara Göckeritz; untenmi.: LfULG

Набір Göckeritz:

Service plan Make GmbH & Co. KG CUBE
 Kommunikationsagentur GmbH

Друк:

Löbnitz Druck GmbH

Тираж:

4.000 примірників; друге, доповнене видання

Зауваження до видання

Цей матеріал в рамках роботи із зв'язків з громадськістю Відомства з геології, екології та сільського господарства федеральної землі Нижня Саксонія опубліковано безкоштовно. Він не призначений для продажу і не повинен використовуватися у виборчій агітації партій або груп.

Публікацію здійснено за рахунок коштів, отриманих від сплати податків, на основі бюджету, ухваленого Ландтагом (парламентом) федеральної землі Нижня Саксонія.

